

Hankkeen loppuraportti Helsingin Sanomain Säätiölle

Hankkeen nimi: Sananvapaus ja kunnianloukkaus Suomessa 2014–2024

Myöntövuosi: 2024

Myönnetty summa: 140 000

Hanke alkoi: 1.12.2024

Hanke päättyi: 31.12.2025

Hankkeeseen muualta saatu rahoitus (summa ja myöntäjä): ei muuta rahoitusta

Vastuhenkilö (nimi, asema ja organisaatio):

Riku Neuvonen, julkisoikeuden professori, Tampereen yliopisto

Muut tutkijat/työryhmän jäsenet:

Sakari Melander, rikosoikeuden professori, Helsingin yliopisto

Otava Piha, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Hanna Kosola, tutkimusavustaja

Robin Korpela, tutkimusavustaja

Irina Nieminen, tutkimusavustaja

Sofia Malinen, tutkimusavustaja

Ella Stenroos, tutkimusavustaja

Tiivistelmä hankkeesta

Hankkeessa tutkittiin rikoslaisissa kriminalisoidun kunnianloukkauksen merkitystä sananvapauden kannalta. Tarkastelu rajattiin yhdentoista vuoden ajanjaksoon kunnianloukkaussäntelyn uudistuksesta vuoteen 2024. Uudistuksessa kunnianloukkauksen säännökseen lisättiin Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta saamien langettavien ratkaisujen vuoksi sananvapautta ja julkista keskustelua paremmin huomioon ottavia muotoiluja.

Hankkeessa hankittiin Suomessa lakiuudistuksen jälkeen annetut kunnianloukkaustuomiot kaikista oikeusasteista (N=4633). Aineisto on valtakunnallisesti kattava ja pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta ajallisesti kattava. Hankkeen tutkijat ja hankkeeseen palkatut tutkimusavustajat analysoivat ja koodasivat tuomioista tietokannan, jonka perusteella on mahdollista tutkia kunnianloukkaustuomioita useista eri näkökulmista.

Julkisessa keskustelussa on ollut esillä kunnianloukkaukseen liittyvien ratkaisujen vaihtelu eri osissa Suomea. Samalla yleinen käsitys on ollut, että kunnianloukkaus on 2000-luvun alun dekriminalisointikeskustelun jälkeen tarpeellinen yksilön oikeuksien suojaamiseksi sosiaalisen median aikakaudella. Kolmas keskeinen kysymys on ollut toimittajiin ja muihin yhteiskunnallisiin keskustelijoihin kohdistuvat kunnianloukkaustutkinnat, joista osalla on voitu tavoitella sananvapauden kaventamista niin sanotun hiljennysvaikutuksen kautta. Hankkeessa näitä kysymyksiä tarkasteltiin useista eri näkökulmista.

Hankkeen tavoite

Hankkeen tavoitteena oli luoda empiirisen oikeustutkimuksen avulla kokonaiskuva kunnianloukkaustuomioista suomalaisissa tuomioistuimissa vuosina 2014–2024. Erityisenä tavoitteena oli selvittää, millainen merkitys kunnianloukkauksella on sananvapauden kannalta.

Tavoite saavutettiin (asteikolla 1–5; 1=huonosti, 5=erinomaisesti): 3

Hankkeessa hankittiin tietopyynnöillä 4633 tuomiota. Tuomiot ovat lähtökohtaisia julkisia asiakirjoja, mutta tietojärjestelmien ja menettelytapojen erot vaihtelivat niin käräjäoikeuksittain kuin muiden tiedontarjoajien kesken. Tästä syystä tiedon keruu kesti oletettua kauemmin. Seurauksena aineiston koodaaminen ja analysointi viivästyivät, jonka seurauksena rahoituskauden loppuun mennessä hankkeesta ei saatu julkaisuja. Julkaisuja on työn alla.

Hankkeessa saavutettiin ainutlaatuinen aineisto kunnianloukkaustuomioita, jota voidaan käyttää pohjana jatkotutkimuksille. Hankkeen aineistoa on käytetty yhteistyössä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin kanssa myös tekoälyavusteisen tuomioistuinaineistojen analyysin kehittämiseen.

Keskeiset tulokset

Teoreettisen tarkastelun tulokset

Hankkeessa tarkastelimme kunniaa rikosoikeudellisena oikeushyväneä kysyen, miten kunnianloukkauksen merkitystä ja perusteluja olisi arvioitava uudelleen 2020-luvun oikeusvaltiossa. Kunnian käsite on oikeudellisesti epäyhtenäinen ja saa erilaisia sisältöjä riippuen siitä, millaiseen yhteiskuntamalliin se kytketään. Kunnianloukkauksen nykyinen sääntely sisältää rinnakkain useita tällaisia kunniakäsitteitä.

Tutkimuksemme keskeinen väite on, että rikosoikeudellisesti relevantti kunnia tulisi ymmärtää osana perus- ja ihmisoikeusjärjestelmää. Tässä kehyksessä kunnia kytkeytyy sisällöllisesti yksityiselämän suojaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti yksityiselämän suoja ei rajoitu yksityisyyden suojaan tai

intiimiin elämänpiiriin, vaan kattaa myös laajasti oikeuden muodostaa ja ylläpitää ihmissuhteita. Näin ymmärrettynä viime kädessä kunnian suoja turvaa yhteiskunnallista osallisuutta. Kunnianloukkauksen varsinainen suojelukohde on siten ihmisen mahdollisuus elää ja toimia yhteiskunnan jäsenenä.

Sananvapaus asettaa kunnian suojalle rajat. Demokraattinen oikeusvaltio, johon kuulumista kunnian suojallakin turvataan, edellyttää sananvapautta, joka kattaa myös loukkaavat, kärjistävät ja provokatiiviset ilmaisut erityisesti yleiseltä kannalta merkittävissä keskusteluissa. Kuitenkaan sananvapauden suoja eivät saa valheelliset tosiasiaväitteet eivätkä puhtaasti halventamistarkoituksessa esitetyt ilmaisut. Siksi sananvapauden suojaaminen ei ole kaikilta osin ristiriidassa kunnian suojaamisen kanssa, vaan sananvapauden suojaamisella ylläpidetään sitä yhteiskuntaa, jossa kunniaa suojataan perus- ja ihmisoikeutena.

Sääntelyn kehittämisen näkökulmasta teemme kaksi toisiaan täydentävää johtopäätöstä. Ensinnäkin jos kunnianloukkaus dekrimineralisoitaisiin joiltain osin, olisi huolehdittava, että sitä sivuavien oikeushyvien, kuten vapauden, psyykkisen koskemattomuuden, seksuaalisen autonomian ja julkisen keskustelun, suoja säilyisi riittävän vahvana. Toisaalta näiden muiden oikeushyvien suojan vahvistaminen voisi aiheuttaa kunnianloukkaussäännöksen muuttumisen tarpeettomaksi, kun sille ei enää jäisi itsenäistä soveltamisalaa.

Empiirisen aineiston analyysin tulokset

Tutkimuksessa selvitimme logistisella regressiolla, mitkä tekijät lisäävät todennäköisyyttä, että kunnianloukkausrikos luetaan syyksi. Aineistona olivat käräjäoikeustuomiot vuosilta 2014–2024 (N=3647). Useat tarkastellut muuttujat olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä syyksilukemiseen, kuten osapuolten sukupuoli, tapaustyyppi, tekokanava ja sananvapauteen liittyvät näkökohdat.

Syyte luettiin syyksi todennäköisemmin silloin, kun vastaaja oli mies tai kun asianomistaja oli nainen. Ero säilyi siitä huolimatta, että mallissa oli otettu huomioon sukupuolittuneita kunnianloukkaustyyppisiä eli valheellisen väitteen esittäminen asianomistajan (yleensä nainen) seksuaalisesta käyttäytymisestä, asianomistajan (yleensä nainen) halventaminen seksuaalisuuteen tai sukupuoleen perustuen sekä valheellisen väitteen esittäminen asianomistajan (yleensä mies) syylistymisestä erittäin vakavaan rikokseen, kuten seksuaalirikokseen tai henkirikokseen. Kaikissa näissä sukupuolittuneissa tapaustyypeissä syyksilukemisen todennäköisyys oli korkeampi kuin tapauksissa keskimäärin. Tämä voi selittyä sukupuolittuneissa tapaustyypeissä teon luonteella, jonka vuoksi tunnusmerkistön täyttymisestä ei jää epäselvyyttä, jos tapahtumankulku onnistutaan näyttämään toteen. Yleistä eroa miesten ja naisten välillä voi osaltaan selittää se, että miesvastaajien on aiemmassa

tutkimuksessa esitetty syyllistyvän keskimäärin vakavampiin kunnianloukkaustekoihin, ja vastaavasti naisasianomistajiin kohdistuvat teot ovat keskimäärin vakavampia. On siis mahdollista, että osapuolen sukupuoli itsessään ei vaikuta lopputulokseen vaan ero häviäisi, jos tutkimuksessa voitaisiin kontrolloida kaikki relevantit muuttujat.

Ylipäättään syyte syyksiluettiin todennäköisemmin silloin, kun tekotapana oli pelkästään asianomistajan halventaminen, verrattuna siihen, että tekoon sisältyi valheellisen väitteen esittäminen. Tämä voi selittyä sillä, että halventavien ilmaisujen esittämistä on vaikeampi oikeuttaa, kun taas valheellisen väitteen esittäjällä on mahdollisuus osoittaa hänellä olleen perusteltu syy pitää ilmaisuaan totena. Toisaalta tulos voi selittyä myös syyttämiskäytännöllä: koska valheellisen väitteen esittäminen on lähtökohtaisesti moitittavampi teko kuin pelkkä halventaminen, syyttäjät saattavat tuoda prosessiin myös epävarmempia juttuja. Tuomitsemistodennäköisyys oli pienempi, kun syyte nostettiin törkeästä kunnianloukkauksesta. Tulos on yllättävä, sillä pidimme lopputulosta syyksilukevana, vaikka vastaajan syyksi olisi lopulta luettu perusmuotoinen kunnianloukkaus.

Yllättävänä voidaan pitää myös sitä, ettei etnisen halventamisen syyksilukemisen todennäköisyys ollut keskivertoa korkeampi. Tapaustyypin voisi kuvitella vertautuvan seksuaalisuuteen tai sukupuoleen perustuvaan halventamiseen (jossa syyksilukemistodennäköisyys oli korkeampi) sikäli, ettei myöskään etnisesti halventavien ilmaisujen käyttämiselle ole koskaan hyväksyttävää syytä.

Sosiaalisen median osuus tapauksista oli pieni (25 %) suhteessa sosiaalisessa mediassa tapahtuvan häirinnän yleisyyteen. Lisäksi kasvokkain tai puhelimitse tehtyjen kunnianloukkausten osuus oli korkea (45 %), vaikka näiden tekojen voisi olettaa olevan lyhytkestoisuutensa vuoksi vähemmän vakavia (ja siten jo esitutkinnassa rajoitettavia) ja niihin voi liittyä myös suurempia näyttövaikeuksia. Kasvokkain tai puhelimitse tehty teko syyksiluettiin vähemmän todennäköisesti kuin viestillä tehty teko, mikä voi heijastella näyttövaikeuksia. Sen sijaan sosiaalisessa mediassa tehtyjen tekojen syyksilukemisprosentti (92 %) oli korkeampi kuin muiden tekokanavien kohdalla, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä, kun muita muuttujia kontrolloitiin logistisessa regressioanalyysissä.

Sen sijaan alueellisia tai ajallisia eroja tuomitsemistodennäköisyydessä ei havaittu. Alueellisia eroja jouduttiin tarkastelemaan hovioikeuspiireittäin, sillä joissain kärjäoikeuksissa tapausmäärä oli liian pieni sisällytettäväksi logistiseen regressiomalliin. Tuomitsemisprosentit kyllä vaihtelivat kärjäoikeuksittain runsaasti, 82 ja 96 %:n välillä, mutta kun muita muuttujia ei voitu kontrolloida yhtäaikaisesti, on mahdoton sanoa, johtuvatko erot tuomioistuinten linjasta vai esimerkiksi tapaustyypeistä.

Tutkimme myös, näkyykö sananvapauspunninta syyksilukevan tuomion todennäköisyydessä. Syyte hylättiin todennäköisemmin silloin, kun vastaaja oli

osallistunut julkiseen keskusteluun joko ammattinsa kautta (toimittaja, poliitikko, tutkija, some-vaikuttaja) tai syytteenalaisen teon yhteydessä. Tilastollisesti merkitsevää eroa viestillä tehtyyn tekoon ei ollut silloin, kun tekokanavana oli toimitettu sisältö, kuten joukkoviestin, mutta syyksilukemisprosentti oli selvästi keskimääräistä alempi, noin 70 % (keskimääräinen syyksilukemisprosentti oli 88 %). Regressiomallin voimaa rajoittaa toimitetussa sisällössä tehtyjen tekojen pieni määrä, vain 50 havaintoyksikköä. Tulokset heijastanevat kuitenkin sitä, että käräjäoikeudet huomioivat sananvapausnäkökohdat kunnianloukkaussäännösten soveltamisessa.

Hankkeen julkaisut, artikkelit ja kirjoitukset (myös linkit)

Hankkeen tuotoksia ei ole vielä julkaistu.

Hankkeessa on kirjoitettu kahta tieteellistä artikkelia:

- Kunnia oikeusvaltiossa kriminalisoinnilla suojattuna oikeushyvinä
- Teonpiirteiden ja sananvapauden yhteys kunnianloukkauksesta tuomitsemiseen

Hankkeen tutkijat ovat koonneet hankkeen tuloksista ja yleisestä kunnianloukkaukseen liittyvää tutkimuksesta yleistajuisen ja raporttimaisen kirjasen, joka on tarkoitus julkaista avoimesti syksyllä 2026.

Esitelmät tieteellisissä konferensseissa

Hankkeen esittely rikosoikeuden tutkijaseminaarissa (Helsingin yliopisto, 8.4.2025)

Hankkeen ja Tampereen yliopiston Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman DECA-hankkeen yhteistyössä järjestämä seminaari: Toimittajiin kohdistuva häirintä ja kunnianloukkaus Suomessa (Tampere, 12.5.2025)

- Sakari Melander: Järjestelmällinen häirintä ja rikosoikeudellisen sääntelyn ajantasaisuus
- Otava Piha: Toimittajat ja yhteiskunnalliset vaikuttajat tuomioistuinaineistossa 2014–2024

Otava Piha: Hankkeen esittely konferenssissa Nordic Conference on Legal Method (Linnéuniversitet, Kalmar, Ruotsi, 14.–16.5.2025)

Valmistuneet (tai valmistumassa olevat) opinnäytetyöt

Kosola, Hanna: Arvoarvostelmia maalittamista sisältävissä kunnianloukkauksirikoksissa? [oikeusnotaaritutkielma, Itä-Suomen yliopisto]

Korpela, Robin: Av oro eller för att kränka? En empirisk och rättsdogmatisk studie av ärekränkning genom barnskyddsanmälan [maisterintutkielma, Helsingin yliopisto]

Hankkeen saama medianäkyvyys (lehtikirjoitukset, tv- ja radio-ohjelmat, muu medianäkyvyys): hankkeen tutkijat ovat laatimassa syksyllä 2026 julkaistavaa raporttia, jonka julkaisun yhteydessä järjestetään julkaisutilaisuus ja sinne kutsutaan myös median edustajia.

Hankkeessa syntyneet tutkimusaineistot

Aineistona on 4633 kunnianloukkauksirikoksista vuosina 2014–2024 annettua tuomioistuinratkaisua. Aineisto käsittää 3755 käräjäoikeustuomiota, 866 hovioikeustuomiota sekä 12 korkeimman oikeuden tuomiota.

Aineistojen tallennuspaikka mahdollista jatkokäyttöä varten

Aineiston tallentaminen julkisesti saataville ei ole mahdollista, sillä aineisto on luovutettu ainoastaan tätä tutkimusta varten ja mahdollinen luovuttaminen jatkokäyttöä varten edellyttäisi erillisten lupien saamista. Mikäli hankkeelle myönnetään luvat luovuttaa tutkimusaineisto edelleen, on aineistoa tarkoitus hyödyntää esimerkiksi Jesse Nummisen (HY) väitöskirjatutkimuksessa.